

El dret internacional en la transició cap a una constel·lació postnacional

Jürgen Habermas

1. KANT I EL PAPER DEL DRET INTERNACIONAL

Tenint en compte que una gran potència intervencionista com els EUA prescindeix de les decisions de les Nacions Unides que van contra els seus interessos –encara que hagin estat preses respectant el procediment legal establert– i afavoreix una política de l'ús de la força justificada amb arguments morals propis, ens podríem preguntar ¿el dret internacional té encara algun paper? ¿Tindria res de dolent l'unilateralisme d'un poder hegemònic benevolent, si la seva participació aconseguís d'una manera més efectiva els objectius que també comparteix l'ONU? ¿O fóra millor que ens cenyíssim al projecte d'una constitucionalització del dret internacional que encara es troba en procés?¹

Kant va ser qui primer va esbossar aquest projecte. Ell va qüestionar l'anomenat dret de l'Estat sobirà a fer la guerra –el *jus ad bellum*–. Aquest dret va constituir el nucli del dret internacional clàssic, el qual, alhora, és un reflex del sistema d'estats europeu que va existir entre 1648 i 1918. Aquest sistema requereix la participació de les nacions; en aquest sentit, és literalment constitutiu per a les relacions internacionals. Els actors col·lectius es presenten com a participants en un joc estratègic:

- són independents fins al punt de tenir capacitat per prendre decisions autònomes i actuar en conseqüència;
- es guien només pels seus «interessos nacionals»; i
- competeixen mútuament per augmentar el seu poder polític mitjançant l'amenaça de l'ús de la força militar.

Les regles d'aquest joc són establertes pel dret internacional.²

1 J.A. FROWEIN, «"Konstitutionalisierung des Völkerrechts"» a: *BDGVR, Völkerrecht und Internationales Recht in einem sich globalisierenden internationalen System* (C.F. Müller), Heidelberg, 2001, 427-447; veg. també: H. BRUNKHORST, *Solidarität. Von der Bürgerfreundschaft zur globalen Rechtsgenossenschaft*, Frankfurt/Main, 2002

2 W. Graf VITZTHUM, *Völkerrecht*, 2. ed., Berlín, 2001

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

– en primer lloc, s'estableixen les qualificacions necessàries per participar-hi: un estat sobirà ha de controlar d'una manera efectiva les fronteres socials i territorials, a més de poder mantenir el dret i l'ordre en la seva política interna;

– a continuació, s'estableixen les condicions d'admissió: la sobirania d'un estat es basa en el seu reconeixement internacional;

– finalment, s'estableix el mateix estatus de sobirania: un estat sobirà pot declarar la guerra a un altre en qualsevol moment sense cap mena de justificació (*jus ad bellum*), però no pot intervenir en els afers interns d'un altre estat. En el pitjor dels casos, un estat sobirà pot infringir les normes de la prudència i de l'eficiència, però no pas el dret ni la moral; un govern, ni tampoc els seus funcionaris o mandatari, no pot ser perseguit per la justícia d'una altra autoritat a causa de les seves activitats oficials. Un estat sobirà confia l'enjudiciament dels crims de guerra (*jus in bello*) als seus propis tribunals.

Així doncs, el contingut moral del dret internacional clàssic és més aviat minso. Es limita a garantir l'equiparació dels estats sobirans, la qual es basa –sense tenir en compte les diferències en el nombre de població, el territori o el veritable poder polític o econòmic– en el reconeixement recíproc. El preu d'aquesta equiparació legal és el lliure exercici de la força militar i la inseguretat que provoca una situació d'anarquia entre els estats. Aquest preu era massa elevat per a Kant, que considera la funció pacificadora de l'equilibri entre les potències una «quimera».

A l'època de Kant, les repúbliques resultants de la revolució francesa i americana encarnaven una forma substancial i completament diferent d'equiparació legal. La igualtat política consistia en aquest cas en les relacions simètriques entre ciutadans individuals, no pas entre estats. Això va inspirar Kant a elaborar la reflexió següent.³ En primer lloc, va establir una analogia entre la situació d'anarquia entre els estats sobirans i l'Estat primitiu de les relacions entre individus no socialitzats que devia existir segons les teories del dret natural.⁴ Després va formular la idea que l'acord amb què els ciutadans van fundar una societat nacional de ciutadans d'un Estat ha de restar per força incomplet mentre no trobi una solució anàloga per a l'Estat primitiu subsistent a escala internacional.⁵ Fent una analogia amb la «constitució dels ciutadans», sorgeix la idea de la «constitució dels ciutadans del món» d'un «estat internacional comú». El pensament revolucionari de la submissió del poder dels estats a unes lleis coercitives té com a

3 J. HABERMAS, «Kants Idee des Ewigen Friedens» a: J.H., *Die Einbeziehung des Anderen*, Frankfurt/Main, 1996, 192-236

4 Veg. «Der Beschluss der Rechtslehre», I. KANT, *Werke* (Ed. Weischedel), vol. IV, 478

5 «Über den Gemeinspruch», KANT, *Werke*, vol. VI, 169

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

conseqüència la transformació del dret internacional, entès com a dret dels estats, en un dret dels ciutadans del món, en un dret d'uns individus que ja no són únicament subjectes jurídics com a ciutadans del seu Estat, sinó també com a membres d'un «ens comú mundial sota el comandament d'un cap suprem».⁶

És cert que, dos anys després, Kant va desenvolupar la idea de la pau perpètua en forma d'una federació d'estats lliures, però la societat de nacions com a unió voluntària d'estats sobirans només és un succedani pragmàtic per a l'imperatiu racional d'un Estat de ciutadania mundial que té com a objectiu la creació d'una república mundial basada en els drets humans i dels ciutadans.⁷ Sens dubte, Kant va posar les seves expectatives polítiques immediates en l'extensió progressiva d'una federació voluntària de repúbliques pacífiques i comercials que se sentissin obligades, des d'un punt de vista més moral que no pas jurídic, a sotmetre els seus conflictes a l'arbitratge d'un tribunal internacional.

En tot cas, la idea d'un Estat de ciutadania mundial va tenir com a conseqüència la projecció dels drets fonamentals i de la ciutadania democràtica de l'escala nacional a la internacional. Tot i així, Kant, com a fill de la seva època, va patir una certa miopia en relació amb tres aspectes importants:

- es va mostrar insensible a l'aparició d'una nova consciència històrica i a l'èmfasi romàntic en la percepció de les diferències culturals i, per això, no va poder preveure la força explosiva del nacionalisme;
- compartia la convicció en la superioritat de la civilització europea i de la raça blanca i va passar per alt la naturalesa problemàtica d'un dret internacional restringit a un petit nombre d'estats privilegiats i de pobles cristians: només aquestes nacions es reconeixien mútuament la igualtat de drets, mentre que es van repartir la resta del món amb fins colonialistes i evangelitzadors;
- Kant tampoc no va saber veure la importància de la inclusió del dret internacional europeu en una cultura cristiana encara vigent, que conservava la capacitat de reduir la utilització de la força militar en el context de guerres limitades. Sens dubte, aquestes

⁶ Això també ho veiem en l'escrit posterior «Zum Ewigen Frieden» (*Werke*, vol. VI, 203, nota) en què Kant atribueix el dret dels ciutadans del món a les persones "que cal considerar com a ciutadans d'un estat comú de la humanitat"

⁷ Kant, «Zum Ewigen Frieden», *Werke*, vol. VI, 212 i s. La «limitació» del dret del ciutadà del món «a les condicions de l'hospitalitat universal» és la conseqüència d'aquesta substitució resignada de la «idea positiva d'una república mundial» pel «succedani negatiu d'una lliga que eviti la guerra». Veg. també Thomas A. MCCARTHY, «On Reconciling Cosmopolitan Unity and National Diversity», a: P. DEFREIFF, C. CRONIN (Edsdd.), *Global Justice and Transnational Politics* (MIT Press), Cambridge, Mass. 2002, 235-274

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

mancances en la seva visió només revelen una carència, històricament comprensible, de la capacitat cognitiva per adoptar punts de vista diversos que el mateix Kant reclama per a l'ulterior desenvolupament cosmopolita del dret internacional.

2. EL DRET INTERNACIONAL DESPRÉS DE LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL

Els primers passos d'aquesta transformació es van dur a terme després de l'horror de la Primera Guerra Mundial. Des d'aleshores ocupen un lloc destacat en l'ordre del dia els intents de limitar el dret dels estats sobirans de fer la guerra a voluntat. La prohibició d'iniciar guerres d'agressió es va convertir, amb el pacte Briand-Kellog de 1928, en un dels elements del dret internacional. Però sense una codificació del nou estat de coses, sense un Tribunal Penal Internacional que rebés les competències corresponents i sense una instància supranacional amb la voluntat i la capacitat d'emprendre sancions eficaces contra els estats agressors, la Societat de Nacions fundada el 1919 no va poder impedir que el Japó conquerís Manxúria, ni que Itàlia s'annexionés Abissínia, ni tampoc impedir que Alemanya devastés Europa i minés el nucli moral de la seva pròpia cultura.

Els crims massius que es van cometre en el règim nacionalsocialista durant la Segona Guerra Mundial, que van culminar en l'extermini dels jueus europeus, juntament amb els crims d'Estat perpetrats pels règims totalitaris fins i tot contra la seva pròpia població, van destruir finalment el principi de la presumpció d'innocència dels subjectes sobirans del dret internacional que ja havia trontollat des del Tractat de Versalles. Els monstruosos crims van reduir a l'absurd l'acceptació de la indiferència moral i penal de l'acció de l'Estat. **Els governs i el seu personal ja no poden gaudir d'immunitat.** Anticipant-se a la tipologia de delictes que més endavant va recollir el dret internacional, els tribunals militars de Nuremberg i Tòquio van condemnar representants, funcionaris i col·laboradors dels règims derrotats per crims de guerra, pel crim d'haver preparat una guerra d'agressió i per crims contra la humanitat. Va ser un cop mortal per al dret internacional entès **com a dret dels estats.**

En comparació amb el vergonyós fracàs en el desenvolupament de la Societat de Nacions en l'època entre guerres, la segona meitat del segle XX es va caracteritzar per una irònica oposició: el contrast entre les creixents innovacions en l'àmbit del dret internacional, per una banda, i la conjuntura de la Guerra Freda, per l'altra, que en bloquejava l'aplicació. Les innovacions del dret internacional, de les quals hem de parlar en primer lloc, són alhora més radicals i més realistes que el succedani kantà d'una federació voluntària de repúbliques independents:

1) En el nivell dels principis, la unió de la carta de les Nacions Unides amb la declaració dels drets humans de 1948 representa una ruptura revolucionària, perquè implica que la societat internacional es compromet a fer prevaler els principis constitucionals que fins aleshores només es realitzaven dins dels estats nacionals.⁸

2) Pel que fa a l'acceptació d'estats membres, que ja han arribat als 192, les Nacions Unides, que admeten o, si més no, toleren tant estats liberals com autoritaris i, de vegades, fins i tot despòtics, fan tot el possible per aconseguir-ne la inclusió. Això naturalment crea tensions entre els principis declarats de l'organització mundial i el nivell de respecte dels drets humans que practiquen realment els estats membres.

3) En l'àmbit de les Nacions Unides, aquestes tensions s'intensifiquen gràcies al dret de vot igualitari en l'Assemblea General però, sobretot, en la composició del Consell de Seguretat. El reglament d'aquest òrgan central s'assegura la disposició a col·laborar de les (antigues) grans potències concedint-los un dret de veto.

4) Les Nacions Unides han de garantir la pau i la seguretat internacionals sobre la base d'una prohibició de l'amenaça i l'ús de la força militar. Només queda exclòs d'aquesta prohibició el dret, estrictament delimitat, a l'autodefensa. El principi de no-intervenció, per tant, també és vigent per als membres que infringeixin la prohibició general de l'ús de la força. La carta preveu sancions per a les vulneracions de les regles i, en cas necessari, també la intervenció militar amb funcions policials, i permet la constitució de tribunals que persegueixin la criminalitat dels governs i els crims massius.

5) L'agenda de les Nacions Unides fa referència, més enllà de l'objectiu bàsic del manteniment de la pau, al foment i l'extensió global dels drets humans. Mentrestant, l'Assemblea General interpreta àmpliament els casos d'amenaça per a la pau mundial segons la filosofia de la seva política de drets humans. La carta preveu una interpretació àmplia d'aquests supòsits.

6) En el context dels pactes sobre drets civils i polítics, d'una banda, i els drets econòmics, socials i culturals, de l'altra, s'han constituït sistemes d'inspecció i d'informació sobre vulneracions dels drets humans i mecanismes per acollir les queixes dels ciutadans contra les vulneracions dels seus drets per part del seu propi govern. Això té una importància fonamental en la mesura que confirma el reconeixement del ciutadà com a subjecte directe del dret internacional.⁹

⁸ Sobre la problemàtica de la internacionalització dels drets humans, veg. H. BRUNKHORT, W.R. Köhler, M. LUTZ-BACHMANN (eds.), *Recht auf Menschenrechte*, Frankfurt/Main, 1999

⁹ Kay Hailbronner, «Der Staat und der Einzelne als Völkerrechtssubjecte» a: *Vitzthum* (2001), 161-267

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

En tots aquests aspectes –la constitucionalització de la societat dels estats, el caràcter inclusiu de l'organització mundial, la prohibició de l'ús de la força i la corresponent limitació del principi de no-intervenció, l'ampliació de l'agenda a la política de drets humans, la responsabilitat penal individual dels funcionaris i el reconeixement dels individus com a subjectes del dret internacional–, el desenvolupament del dret internacional dut a terme per les Nacions Unides va molt més enllà de la proposta de Kant d'una federació d'estats lliures, però exactament en la direcció que el mateix Kant havia assenyalat amb la seva idea d'una constitució dels ciutadans del món.

Com que bona part dels estats membres procedeixen del procés mundial de descolonització iniciat després de 1945, ha sorgit una consciència de pluralisme cultural i ideològic que ha superat el marc del dret internacional europeu i ha posat fi al monopoli interpretatiu d'Occident en relació amb els principis del dret internacional. Com a conseqüència de les creixents diferències racials, ètniques i religioses, els membres de l'Assemblea General no podien fer altrament que impulsar un intercanvi mutu de perspectives en unes dimensions inaccessibles per a Kant. L'ampliació del catàleg de drets humans i l'acord per eliminar qualsevol forma de discriminació racial no eren suficients. Es va demostrar que era necessari institucionalitzar un diàleg intercultural sobre com calia interpretar els principis de l'organització mundial.¹⁰

Arribats en aquest punt voldria analitzar un instant la influent objecció que va exposar Carl Schmitt contra aquest desenvolupament inspirat per Kant. Segons la seva opinió, qualsevol intent de promoure una pacificació duradora dels estats bel·licistes està condemnada al fracàs. La justícia, en el sentit jurídic, no pot existir entre les nacions, perquè qualsevol concepció de justícia és essencialment discutible. Una fonamentació universal per a les intervencions violentes només pot ser un pretext per dissimular els interessos parcials d'un atacant que busca obtenir avantatges per mitjà d'una discriminació injusta. Impugnant la condició d'enemic respectat, *justus hostis*, del seu adversari, crea una relació asimètrica entre bàndols d'igual valor. O el que encara és pitjor, la moralització d'una guerra vista fins ara com una cosa indiferent atia el conflicte i «degenera» la guerra equitativament civilitzada.

Schmitt ja va dur a terme aquestes reflexions sobre el concepte discriminador de guerra com a reacció al primer intent de bandejar les guerres d'agressió, i també a la qüestió plantejada al Tractat de Pau de Versalles sobre la culpabilitat d'una guerra.¹¹ Després de

10 J. HABERMAS, «Zur Legitimation durch Menschenrechte» a: J.H., *Die Postmationale Konstellation*, Frankfurt/Main, 1998, 170-192

11 C. SCHMITT, *Die Wendung zum diskriminierenden Kriegsbegriff*, Berlín, 1938

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

la Segona Guerra Mundial, Schmitt encara va aguditzar el seu argument en un dictamen jurídic per a la defensa de Friedrich Flick davant del Tribunal de Nuremberg.¹² les «atrocitats» de la guerra total¹³ no van fer trontollar la seva creença en la innocència dels subjectes estatals del dret internacional.

De tota manera, l'argument no resulta gaire convincent: **la queixa sobre una «moralització» de la guerra és buida de sentit**, perquè la «constitucionalització» implica una regulació jurídica de les relacions internacionals i, si els procediments necessaris haguessin quedat establerts, el dret positiu protegiria amb les seves garanties els acusats de condemnes moralment precipitades.¹⁴ Quan Schmitt continua mantenint que el pacifisme legal provoca una desinhibició de la violència, pressuposa implícitament que qualsevol intent d'aconseguir una domesticació legal de la violència bèl·lica està condemnada al fracàs, i que aquests fracassos alliberen energies destructives. Schmitt nega la possibilitat que qualsevol concepció de justícia –encara que sigui la democràcia i els drets humans– pugui obtenir l'aprovació dels estats o les nacions concurrents. No hi ha cap argumentació filosòfica per a aquest no-cognitivisme. El seu escepticisme davant de la primacia de la justícia per damunt del bé es basa més aviat en el seu concepte, de forta càrrega metafísica, d'«allò polític».

Schmitt està convençut de l'irresoluble antagonisme entre les nacions irritables o bel·licistes, que s'han d'afirmar mútuament les seves identitats col·lectives. Aquesta modalitat d'existencialisme polític continua basant-se en el model d'un equilibri inestable de poders entre actors col·lectius que persegueixen els seus interessos sense limitacions normatives. Això es podia aplicar, amb algunes modificacions, també a l'etapa de «l'equilibri del terror», durant l'enfrontament entre les dues potències nuclears dels EUA i la Unió Soviètica. Hans Morgenthau i els neorealistes compartien el temor de Carl Schmitt davant d'una moralització de la llei de la selva de Hobbes.¹⁵

3. LA SITUACIÓ ACTUAL

12 C. SCHMITT, *Das internationalrechtliche Verbrechen des Angriffkrieges* (ed. per H. Quaritsch), Berlín, 1994

13 Op. cit., 16

14 K. Günther, «Kampf gegen das Böse?», a: *Kritische Justiz*, 27, 1994, 135-137

15 «M. Koskenniemi, Carl Schmitt, Hans Morgenthau, and the Image of Law in International Politics», a: M. BYERS, *The Role of Law in International Politics*, Oxford UP, 2000, 17-34; veg. també Pangle, Ahrens Dorf (1999), 218-238

Formatat: Versaletes

Formatat: Tipus de lletra: Cursiva

Formatat: Versaletes

Formatat: Tipus de lletra: Cursiva

Però el model de l'equilibri de forces entre bàndols bèl·lics amb capacitat independent de decisió avui dia ja no s'aguanta. Deixant de banda la distribució asimètrica del poder en un món unipolar, la situació actual ja no està determinada per la imatge de la clàssica guerra entre estats. Avui dia la seguretat internacional més aviat es veu amenaçada per part d'estats criminals o pel terrorisme internacional, sobretot per la descomposició de l'autoritat estatal en la nefasta barreja de lluites tribals, criminalitat internacional i guerra civil.¹⁶ El temor de Carl Schmitt davant del moralisme desinhibidor dels esforços fracassats per bandejar la guerra deixa de tenir fonament quan la guerra ja no és monopolitzada pels estats sobirans. Això ha quedat demostrat fins i tot en el context i les conseqüències de la segona campanya militar de l'Iraq promoguda pels EUA.

Els perills típics de l'amenaça de la seguretat internacional i la criminalitat política predominant, que exigeixen intervencions i regulacions supranacionals, són l'expressió d'una conjuntura postnacional. El canvi de conjuntura es fonamenta, com sabem, en la globalització del comerç, les inversions i la producció, dels mitjans de comunicació i els mercats, de la cultura i la comunicació, i també en els riscos transfronterers en els camps de la salut, la criminalitat i el medi ambient. Els estats s'impliquen progressivament en les xarxes d'una societat mundial cada cop més interdependent, l'especificació funcional de la qual progressa sense tenir gens en compte els límits territorials.¹⁷

Aquests processos sistèmics destrueixen les condicions per al tipus d'independència nacional que havia estat la premissa fonamental de la sobirania:

- els estats nacionals s'enfronten cada vegada més a problemes tècnics d'una tal envergadura que necessiten la col·laboració internacional per coordinar i controlar polítiques negociades de caire regional o fins i tot global;
- comparteixen el camp internacional amb actors globals de naturalesa no estatal (corporacions multinacionals i organitzacions no governamentals, amb autoritats i institucions altament especialitzades, una bona part de les quals acollides dins de l'organització de l'ONU,¹⁸ amb tribunals internacionals com el de l'Haia o amb règims transnacionals com per exemple l'Organització Mundial del Comerç i el Banc Mundial;

16 B. ZANGL, M. ZÜRN, *Frieden und Krieg*, Frankfurt/Main, 2003, 172-205

17 Veg. U. BECK, *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter*, Frankfurt/Main, 2002

18 Des de 1946 s'han fundat 16 d'aquestes organitzacions pertanyents a l'ONU, des de l'Organització Mundial del Treball, el Fons Monetari Internacional, l'Organització Mundial de la Salut i l'UNESCO fins al Fons Internacional per al Desenvolupament Agrícola.

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

– s'uneixen per formar part de societats supranacionals (com la UE) o en aliances regionals (com l'OTAN) i se sotmeten en alguns casos formalment a l'autoritat i la jurisdicció d'instàncies superiors.

D'aquesta manera, els estats nacionals van perdre competències habituals (com el control dels recursos tributaris de les empreses nacionals, però que operen a escala internacional), tot i que guanyen espais per a un nou tipus d'influència.¹⁹ Com més ràpid aprenguin a integrar els seus interessos nacionals en els nous canals del «govern més enllà dels governs», més aviat podran substituir les formes tradicionals de pressió diplomàtica i d'amenaça militar per formes «suaus» d'exercici del poder. El millor indicador del canvi de les relacions internacionals és la dissolució progressiva de les fronteres entre la política interior i exterior. Amb la desintegració de la clàssica delimitació entre interior i exterior, el polèmic concepte d'allò polític de Carl Schmitt també perd la clara referència a l'autoafirmació nacional.

Les innovacions en el dret internacional de les Nacions Unides van ser naturalment fins a 1989-1990 una cosa així com una flota en el dic sec. No van poder posar-se en marxa fins que la dissolució del món bipolar va fer desaparèixer també els principals motius per a un bloqueig del Consell de Seguretat. Des d'aleshores s'han pogut utilitzar aquests instruments mig rovellats pel desús:

1) El Consell de Seguretat va decidir i va dur a terme una sèrie d'accions dels cascos blaus per garantir la pau (*peace-keeping*), però també unes quantes intervencions armades per forçar l'assoliment d'una situació de pau (*peace-enforcing*) (Iraq, Somàlia, Ruanda, Haití i Bòsnia).²⁰

2) Dues d'aquestes intervencions van desembocar en la creació de tribunals per jutjar crims de guerra (en el cas de Ruanda i de l'antiga Iugoslàvia), mentre que el destí del Tribunal Penal Internacional permanent creat a Roma i instituït a l'Haia continua obert.

3) La nova categoria dels denominats «estats malvats» (John Rawls parla, de manera més neutral, d'*outlaw states*) és, tanmateix, un indicatiu del fet que el reconeixement de la sobirania estatal depèn cada cop més de la disposició a respectar els nivells fixats per les Nacions Unides pel que fa a la seguretat i el respecte dels drets humans. Els informes

19 M. Zürn, «Politik in der postnationalen Konstellation» a: Chr. LANDFRIED (ed.), *Politik in der entgrenzten Welt*, Colònia, 2001, 181-204; M.Z., «Zu den Merkmalen postnationaler Politik» a: M. JACHTENFUCHS, M. KNODT (eds.), *Regieren in internationalen Institutionen*, Opladen, 2002, 215-234.

20 Ch. GREENWOOD, «Gibt es ein recht auf humanitäre Intervention?» a: H. BRUNKHORST, *Einmischung erwünscht?*, Frankfurt/Main, 1998, 15-36

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

regulars d'organitzacions mundials d'observació i cooperació com Amnesty International contribueixen a crear una pèrdua de legitimitat.²¹

D'altra banda, hi ha una dada objectiva que relativitza aquests èxits formals: Nacions Unides disposa de recursos financers limitats. En totes les intervencions depèn de la disposició a cooperar dels governs dels estats membres, que continuen controlant els recursos militars i, per la seva banda, depenen de l'aprovació dels poders públics nacionals.²² La intervenció en els enfrontaments de la guerra civil de Somàlia també van fracassar pel compromís poc entusiasta dels Estats Units. Resulten encara pitjors que aquestes intervencions fracassades les intervencions no dutes a terme, com per exemple al Kurdistan iraquès, el Sudan, Angola, el Congo, Nigèria, Sri Lanka i, durant massa temps, a l'Afganistan. La selectivitat dels casos que el Consell de Seguretat accepta i tracta posa de manifest la desvergonyida preeminència de què continuen gaudint els interessos nacionals per damunt de les obligacions globals de la societat internacional. La desconsiderada ignorància d'aquestes obligacions afecta especialment Occident, que, avui dia, deixant de banda els efectes d'una globalització econòmica amb un dèficit d'institucionalització política, s'ha d'enfrontar a les conseqüències perjudicials d'una descolonització no reeixida, a més dels efectes a llarg termini de la seva pròpia història colonial.²³ Finalment, el dret de veto de les grans potències continua podent paralitzar el Consell de Seguretat, com en el cas del conflicte de Kosovo. Tanmateix, aquesta intervenció, duta a terme per una aliança d'estats inequívocament democràtics amb l'argument d'impedir una neteja ètnica, sense que s'hi poguessin detectar cap mena d'interessos particulars, va ser legitimada posteriorment.

La feblesa d'una ONU necessitada de reformes és evident. D'altra banda, el fet que el govern de Bush, juntament amb països com la Xina, l'Iraq, el Iemen, Qatar i Líbia, s'hagi negat a reconèixer el Tribunal Penal Internacional assenyala alguna cosa més que errors, fracassos i dilacions en la trajectòria d'una constitucionalització del dret internacional durant més de vuitanta anys, el motor de la qual han estat des del principi els Estats Units. La intervenció a l'Iraq, que vulnerava el dret internacional, i l'intent simultani del govern dels EUA de minar la influència i la reputació de les Nacions Unides són la confirmació d'un canvi fonamental en la política nord-americana pel que fa al dret internacional.

21 Frowein (2001), 429 i següents; Zangl, Zürn (2003), 254 i següents

22 W. BIERMANN, «Ist der Schutz der Menschenrechte durch mehr Macht machbar?» a: H. BRUNKHORST (1998), 143-160

23 H. MÜNKLER, *Die neuen Kriege*, Hamburg, 2002, 13 i següents

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

Formatat: Versaletes

4. LA VIGÈNCIA DEL PROJECTE KANTIÀ

Això ens torna a portar a la qüestió que plantejàvem al principi: ¿la manca d'eficiència i de capacitat d'acció de les Nacions Unides són un motiu suficient, tenint en compte els reptes actuals, per trencar amb les premisses del projecte kantià?

Em concentraré del tot en l'aspecte normatiu de la qüestió i partiré, per tal de desactivar altres arguments, de la hipòtesi contrafactual que la política unilateral encaminada a la protecció d'un «món unipolar» sota el paraigua d'una Pax Americana continua coincidint en els objectius amb la política de les Nacions Unides, en la mesura que també pretén garantir la seguretat i l'estabilitat internacionals i la implantació mundial de la democràcia i els drets humans. Fins i tot en el millor dels escenaris, el «poder hegemònic benivolent» s'exposa a dificultats cognitives insuperables ja en el primer pas: el de reconèixer les iniciatives i les operacions que són d'interès general de la societat dels estats. Fins i tot el govern més circumspecte, que decideix exclusivament pel seu compte sobre la prioritat de l'autodefensa, les intervencions humanitàries o la constitució de tribunals internacionals, no pot estar mai segur, en les regulacions comercials i les consideracions normatives, de distingir suficientment entre els seus interessos nacionals i els interessos generalitzables i susceptibles de ser compartits amb altres nacions. No és una qüestió de bona voluntat, sinó que forma part de la lògica dels discursos pràctics. Qualsevol anticipació per una part del que racionalment és acceptable per totes les parts només es pot examinar sotmetent aquesta proposta presumiblement objectiva a un procediment inclusiu de creació d'opinió i de voluntat que exhorti totes les parts a dur a terme un intercanvi mutu de perspectives i a respectar els seus interessos respectius. Aquest és l'objecte cognitiu de **la imparcialitat que ha de presidir els procediments legals tant a escala nacional com internacional.**

L'unilateralisme benivolent, pel que fa a un procés de presa de decisions legítim, és, per si mateix, deficient. Aquesta mancança tampoc no es pot compensar amb la preeminència d'una constitució democràtica a l'interior del poder hegemònic, ja que els ciutadans es troben cognitivament davant del mateix problema que el seu govern. Els ciutadans d'una comunitat política poden sotmetre els esdeveniments a la interpretació i la utilització de valors i principis universals que els ciutadans d'altres comunitats polítiques, amb el seu punt de vista local i el seu context cultural, no podran analitzar ni tampoc anticipar amb seguretat. Tanmateix, la circumstància feliç **que l'actual superpotència sigui també la més antiga democràcia del planeta, permet tenir un cert marge d'esperança.** L'afinitat entre els valors i les tradicions autòctones de l'única potència mundial que ha quedat, per una banda, i la subsistència del projecte d'una

ciutadania universal, per l'altra, podria facilitar el retorn d'un futur govern dels EUA a la seva missió inicial.

La conjuntura postnacional es troba a mig camí d'una progressiva constitucionalització del dret internacional. L'experiència quotidiana de la creixent interdependència en una societat mundial cada cop més complexa va modificant de manera imperceptible la percepció de si mateixos per part dels estats nacionals i els seus ciutadans. Els actors que abans prenen decisions independentment aprenen nous papers, tant el de participants en les xarxes transnacionals que se sotmeten a les necessitats funcionals de la cooperació, com també el de membres d'organitzacions internacionals que es comprometen en expectatives i compromisos normatius. Tampoc no podem menystenir la influència en els canvis de consciència dels discursos internacionals provocats per la construcció de noves situacions legals. Mitjançant la participació en discussions sobre la interpretació i l'aplicació de nous drets, les normes que al principi només eren reconegudes de manera verbal pels funcionaris i els ciutadans, es van interioritzant progressivament. D'aquesta manera, els estats nacionals també aprenen a veure's com a membres de societats polítiques més grans.²⁴

Una superpotència de dimensions continentals és, sens dubte, l'últim d'aquests actors col·lectius que es pot adonar d'aquesta lleu pressió simbòlica en la direcció d'un canvi en l'autopercepció. Però potser n'aprendrà gràcies a la pressió menys amable d'una crítica internacional que apliqui l'argument de Carl Schmitt a la situació asimètrica del poder en el món unipolar. Els ciutadans d'una comunitat política liberal s'adonen, tard o d'hora, de la dissonància cognitiva entre les pretensions universalistes amb què s'omplen la boca els qui justifiquen públicament una missió nacional i la naturalesa particularista dels interessos clarament determinants.

Jürgen Habermas és catedràtic emèrit de la Universitat de Frankfurt.

Aquest article va servir de base a l'autor per a la conferència que –amb el mateix títol, «El dret internacional en la transició cap a una constel·lació postnacional»– va realitzar al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) el 30 d'octubre del 2003, i que va comptar amb la col·laboració del Goethe Institut de Barcelona. IDEES agraeix a totes dues institucions les facilitats per a la reproducció d'aquest text.

Els títols d'apartat han estat afegits per la redacció d'IDEES.

Traducció de l'alemany de ...?

²⁴ Sobre aquesta interpretació socioconstructivista del canvi en les relacions internacionals veg. A. WENDT, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, 1999